

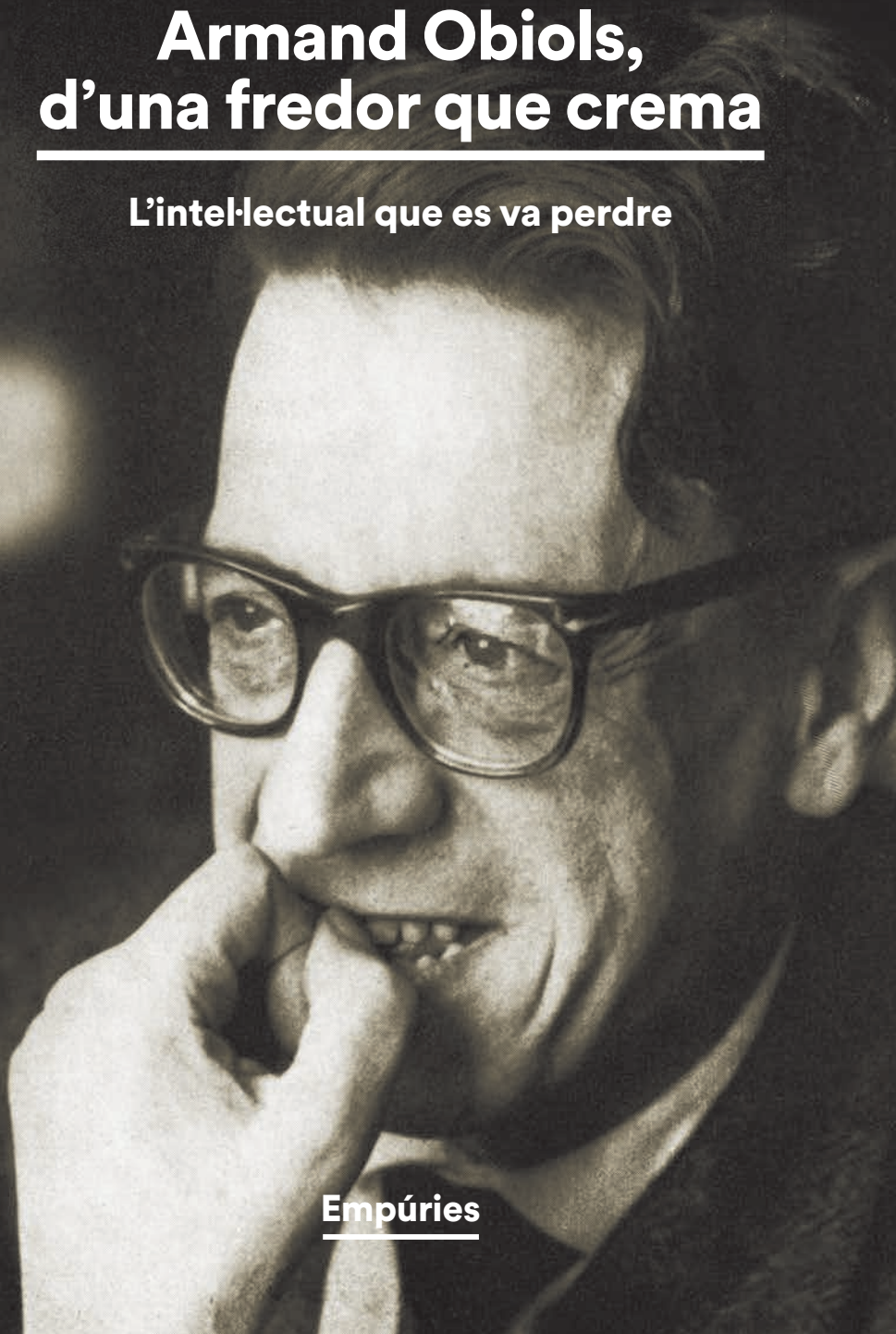
QUIM TORRA

**Armand Obiols,
d'una fredor que crema**

L'intel·lectual que es va perdre

Empúries

Quim Torra

Armand Obiols,
d'una fredor que crema

L'intel·lectual que es va perdre

Editorial Empúries
Barcelona

Primera edició: març del 2024

© Joaquim Torra Pla, 2024

L'editorial fa constar que ha fet tots els esforços per localitzar i obtenir l'autorització del propietari del copyright de la imatge reproduïda a la coberta d'aquest llibre, manifesta la reserva de drets i expressa la seva disposició a rectificar qualsevol error o omissió en futures edicions.

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Institució
de les Lletres
Catalanes

L'Editorial Empúries agraeix la col·laboració de la Fundació Mercè Rodoreda (IEC)
i de la Fundació La Mirada.

FUNDACIÓ
la Mirada

Institut
d'Estudis
Catalans

© Fundació Mercè Rodoreda (IEC) pels textos «Biografies», «Oda a Catalunya»
i les citacions de les frases d'Armand Obiols que s'inclouen en el text.

© d'aquesta edició: Edicions 62, s.a.

Editorial Empúries

Diagonal, 662-664 – 08034 Barcelona

info@grup62.com

www.editorialempuries.cat

Fotocomposició: Grup62

DIPÒSIT LEGAL: B. 4.081-2024

ISBN: 978-84-19729-20-0

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor. La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries. En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.

A Grup62 agraiem que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

TAULA

PRIMERA PART

«Biografies», article d'Armand Obiols.	11
1. Elements per bastir una teoria sobre Armand Obiols	15
2. Un bizantí a Sabadell.	76
3. Intermedi entre clàssics i romàntics	82
4. Tres contes tristos	87
5. Un diari i una editorial	92
6. El senyor dels mots	98
7. La gardènia de Montserrat Trabal	105
8. El crític intolerant	117
9. L'home de gel	136
10. Obiols en campanya.	152
11. Un intel·lectual en guerra	166

SEGONA PART

«Oda a Catalunya», poema d'Armand Obiols.	197
12. Fugitiu	201
13. La caverna dels monstres sagrats.	215
14. La novel·la de Roissy	231

15.	Una 'Revista' entre pomeres i tillers.	247
16.	Els «fantasmones rojos» de la Institució de les Lletres Catalanes.	263
17.	La caiguda de París	273
18.	Obiols a l'Organització Todt	286
19.	Retorn a París	312
20.	«Esdevingues qui ets»	328
21.	El Patronat Català de Defensa de les Víctimes del Franquisme	350
22.	El final d'Armand Obiols	364
23.	La visita d'Anna Maria Prat i Trabal	376
24.	Mort de Joan Prat a Viena.	388
	Índex onomàstic	407

I

ELEMENTS PER BASTIR UNA TEORIA SOBRE ARMAND OBIOLS

I

Quantes vegades pot morir un home? Armand Obiols, l'intel·lectual que es va perdre, va excel·lir a l'hora de respondre la pregunta.

Primer va morir Joan Prat i Esteve, nascut a Sabadell l'any 1904, que als quinze anys va decidir convertir-se en Armand Obiols, el pseudònim amb què va ser conegut públicament com a poeta, crític, periodista, editor i polític. Quaranta anys més tard —després de l'interludi en què Joan Prat va tornar a aparèixer, quan va ser detingut i forçat a treballar en un camp de l'Organització Todt a Bordeus durant la Segona Guerra Mundial— Armand Obiols es va suïcidar el 1951, consumides les darreres il·lusions del que un dia s'havia proposat fer i ser. Va expiar tot allò que no havia pogut aconseguir escriure amb un poema, l'«Oda a la Pàtria». Qui s'havia estat preparant des que el primer llibre li va caure a les mans —llegint-ho tot, estudiant-ho tot, criticant-ho tot per arribar al «domini sobirà de l'ànima», com predicava el seu mestre Paul Valéry— va abandonar definitivament la batalla, derrotat.

La mort del seu pseudònim va ressuscitar Joan Prat en forma de competent funcionari buròcrata d'organismes internacionals. Durant vint anys més va anar saltant de París a Ginebra i d'allí a Viena, quan la picada d'una paparria en un

dels seus passeigs pels boscos dels afores de la capital austríaca, on acostumava a anar a ajaure's bo i llegint qualsevol cosa, va acabar provocant-li un tumor al cap que va fer que l'ingressessin a l'hospital. Va morir el 1971, oficialment i definitivament, després d'una llarga agonia. Ell va guanyar una tomba al cementiri, i amb el pas del temps, per aquells boscos hi van posar un «Achtung» advertint del perill.

Morts Armand Obiols i Joan Prat, encara va faltar la defunció col·lectiva d'ambdós. No va caldre escarrassar-s'hi gaire, l'oblit, eina de tall d'una gran eficàcia gràcies a la fina esmolada que li va donar el franquisme, es va ocupar de tot. El dol es va donar per acomiadat.

Assabentat del seu traspàs, el 4 d'octubre de 1971 Joan Oliver, el seu íntim amic dels anys viscuts a Sabadell però amb qui havia trencat el 1939, va enviar una carta de condol a qui havia estat oficialment la seva dona durant tota la seva vida, Montserrat Trabal, i a la seva filla, Anna Maria: «Vaig llegir la terrible notícia i no me l'acabava de creure. Llegia la carta de la Rodoreda davant la meva dona, i ella va notar que em traspòstava. Sempre havia tingut una fe estranya en una reconciliació amb ell, no sabia ni com ni quan. La nova em cremava i havia de compartir-la amb algú que l'hagués conegut». Oliver, que se sent a aquelles alçades un «supervivent obstinat», els explica els detalls de la seva agonia, i segueix:

Fa pocs dies que la Rodoreda em va venir a veure. Em va donar unes fotografies i uns sonets, alguns d'inèdits. També em va dir que la feina l'absorbia tan intensament que mai no va trobar temps per a reprendre vells projectes d'obres, apunts desordenats per a un vast poema, etc. D'una manera precipitada i confusa em va contar la fugida de París quan els nazis avançaven França endins... Després vaig saber que tot allò m'ho explicava perquè algú li havia dit que jo tenia el propòsit d'escriure un article sobre l'Armand Obiols a *Serra d'Or*. Així és, en efecte. Però si l'escriu parlaré només dels nostres divuit

anys d'amistat íntima. Ara bé, Montserrat i Anna Maria, si creieu que val més no remoure records i fets més aviat divertits, que, per contrast, poden resultar molt amargs, digueu-m'ho i callaré. Jo només pretenc deixar un petit testimoniatge escrit d'un home extraordinari que va escriure molt poc de tant que respectava i estimava la literatura. Recordo que sovint em deia: «Publicaré la primera obra als cinquanta anys!». El seu sentit autocrític era implacable.

També l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) va encarregar una necrològica a Domènec Guansé, que coneixia perfectament l'obra i la persona d'Armand Obiols: havien estat crítics col·legues als mateixos diaris i revistes en els anys vint i trenta, i fugitius i cohabitants forçosos del primer any d'exili, i a la diàspora s'havien separat i havien trencat les relacions.

L'any 1973, precisament Oliver i Guansé van acabar sent els curadors del primer llibre d'Obiols, pòstum: *Poemes*, que va tenir un acolliment del públic més que discret. El nom d'Armand Obiols havia quedat sepultat i la poesia pura que ell va practicar pertanyia a temps pretèrits.

En qualsevol cas, el llibre, en el seu pròleg i notícia biogràfica, va oferir als lectors els «elements bàsics» que aleshores podien servir per definir Joan Prat i Esteve: un prodigiós coneixement de la literatura; puntal de la Colla de Sabadell, juntament amb Francesc Trabal i Joan Oliver; crític cruel i mordaç amb els altres i amb si mateix, que arribarà al punt d'obligar-se al silenci; l'home que als vint-i-cinc anys fa un canvi radical a la seva vida i converteix la política en la seva activitat més destacada; l'editor que fa mítica la *Revista de Catalunya* en plena Guerra Civil i a l'exili; el seu pas per un «camp de concentració durant l'ocupació alemanya»; el silenci esquerdat amb l'«Oda a Catalunya», després de més de vint anys de publicar els primers poemes al *Diari de Sabadell*; la vida lenta com a traductor d'organismes internacionals, resuscitat en Joan Prat. Del llibre es desprèn la imatge que el va

acompanyar sempre: la de l'eterna promesa mai concretada de la generació de preguerra.

Avui sabem, per una carta del 1974 de Guansé al seu amic Pelai Sala, que el pròleg no el podia fer Oliver «perquè és el portaestendard d'una estètica oposada. S'ha limitat a fer-ne una notícia biogràfica. Díficil compromís, també, perquè no podia pas dir-ne el que en pensa. Quin cas, l'Obiols». Esclar que al mateix interlocutor però quatre anys abans, parlant de la filla d'Obiols, Anna Maria Prat, Guansé li apuntava: «Té una forta semblança física amb el seu pare, que és un home realment intel·ligent, bé que mala persona». Anècdota que ens porta a una advertència utilíssima que cal tenir sempre present tractant-se d'Obiols i dels qui en parlen, que és que sovint res no és el que sembla.

Caldria esperar quinze anys per a tornar a llegir un altre llibre pòstum d'Obiols, *Mirall antic i altres poemes*, que recull les poesies de joventut. Tampoc aquest segon recull de poemes va canviar la situació. Tant Obiols com Prat havien desaparegut del cànon literari català. Només algunes veus, com la de Pere Gimferrer, el reivindicaven com «algú que, a Catalunya, a banda de Josep Carner, Carles Riba i J. V. Foix ha encarnat la màxima ciència poètica, i la ciència verbal en la prosa, també».

En canvi, gràcies al prestigi i popularitat de Joan Oliver els darrers anys de la seva vida, va anar emergint de nou tot l'imaginari de la Colla de Sabadell dels anys vint. A poc a poc la ciutat anava redescobrint-se i se sentia agradablement sorpresa de recobrar un passat esborrat.

És Miquel Bach qui —després de parlar amb Joan Oliver, llegir-se del dret i del revés el *Diari de Sabadell*, regirar fins a l'últim racó dels arxius de la ciutat i contactar amb Anna Maria Prat a Xile— estableix la idea «canònica» de la Colla. Els seus estudis generalistes, però també les edicions individuals que va anar rescatant de cada membre de la Colla, com un antropòleg literari que anava desenterrant vells tresors ama-

gats, ens anaven retornant, a cada nou títol, un bocí del món perdut. Aquesta operació de rescat la va dirigir des del quarter central de la Fundació La Mirada. Bach, en lloc de crear ell, va tornar-nos les creacions dels altres.

I tanmateix, a pesar dels llibres de poesies publicats, Armand Obiols quedava sempre amagat, perdut, com el «tercer» del grup.

Les coses van començar a canviar amb l'article que Montserrat Casals va publicar a la revista *Arraona* el 1993, «La impossible història d'Armand Obiols». Per primera vegada el personatge era al centre de la història i apareixia amb tota la seva complexitat, que ja no deixaria d'acompanyar-lo en cada una de les biografies que s'han anat publicant sobre Mercè Rodoreda. Però si per un costat es desenterrava Obiols, per l'altre se'l tornava a fer entrar en una nova tomba. Des d'aleshores, va passar a ser la parella de la gran escriptora.

A partir d'aquest moment, les successives biografies sobre Mercè Rodoreda van anar aportant, cada una a la seva manera, noves dades i notícies. Paradoxalment, de ser Rodoreda la coprotagonista d'aquesta història d'amor, ara era Obiols qui passava a fer el paper d'artista convidat. Fins a ben bé mitjans dels anys seixanta, Mercè Rodoreda no és «la Rodoreda». S'hi convertirà quan *La plaça del Diamant* arrenqui l'èxit en les successives edicions i quan el 1966 *El carrer de les Camèlies* guanyi el premi Sant Jordi. Fins aleshores, en el petit cercle que encara es recordava d'ells, Obiols seguia sent la vella promesa. A partir de llavors, en una altra de les seves pèrdues magistrals, la seva personalitat torna a esfumar-se.

Calia anar-lo desbrossant. Anna Maria Saludes, que n'ha resseguit les passes d'una en una, i Mercè Ibarz han estat dues de les escriptores que més han maldat per intentar il·luminar l'enigma Obiols.

Encara recordo la primera trucada que vaig fer-li a Anna Maria Saludes. Havia acabat de parlar amb Miquel Bach per explicar-li la meva intenció d'escriure aquests papers. Vam

quedar-nos enganxats una hora al telèfon, saltant d'un tema a l'altre, rient com dos beneits. En els mesos que van seguir, he pogut comptar sempre amb el seu ajut, el seu verb afilat, la seva memòria prodigiosa, la meticulositat en les dades i en els mots, la seva ironia digna de Sabadell. Sota el lledoner de casa, vam anar desgranant històries que no s'acabaven mai. Amiga de Mercè Rodoreda i d'Anna Maria Prat, editora dels llibres *Lectures del Romanticisme, Bordeus, 1945* o *Cartes a Mercè Rodoreda*, ha reivindicat sempre la «realitat d'escriptor» d'Obiols, «d'*homme de lettres*, com a ell li devia agradar sentir-se anomenar i que li pertanyia de ple».

Ibarz ha resseguit el paisatge d'Obiols, ha visitat els carrers, les cases i els cafès on ell i Rodoreda van compartir la seva vida, ha estat la primera a descobrir la importància dels anys passats a Bordeus, s'ha entrevistat amb persones que el van conèixer a Viena, ha anat a fonts primàries per presentar-nos «Joan Prat i Esteve, que va voler ser anomenat Armand Obiols i va ser finalment Juan Prat, Obi, Joan —per ella [...]—. Un home de cultura que hauria pogut ser un autor si en l'espera, l'oblit, per dir-ho en paraules de Maurice Blanchot, que sovint sembla retratar éssers com ell, no hagués preferit quedar-se rere l'obra de Mercè Rodoreda, com un homenatge continuat i eloqüent a l'amor i admiració que va sentir per ella i la seva literatura».

Però no puc oblidar-me de Marta Pessarrodona, que tan generosament va compartir amb mi els seus apunts sobre Obiols en una tarda matant mosquits a Sant Cugat —i qui em va explicar la causa de la mort d'Obiols gràcies a haver-ne parlat amb un testimoni que va conèixer els fets de primera mà—, ni de Carme Arnau, intentant entendre millor una personalitat fascinant que ella qualifica de «solitari lliure».

Cada nou llibre pòstum d'Obiols ha anat acompanyat d'estudis que ens han ajudat a comprendre'l millor. «L'optimista defensor de la intolerància», com el va veure Josep Maria Balaguer a *Buirac*. O quan, amb els seus primers poemes

aplegats a *Mirall antic i altres poemes*, Joaquim Sala-Sanahuja va afirmar: «Permetran al lector d'entreveure allò que mai no havia de ser, la seva obra muda».

A poc a poc va anar emergint ell, amb la polèmica de sempre. Per alguns, com Josep Maria Ripoll, «un dels intel·lectuals majors de les nostres lletres»; per d'altres, un esperit «segur de la seva intel·ligència i del seu bon gust literari que cau fatalment en la pedanteria, dominat per una por a la mediocritat que el paralitza», com el va veure Miquel Pairoli.

I va arribar *Cartes 1947-1953* entre Josep Carner i Armand Obiols, editades i prologades magníficament per Jordi Marrugat; un festival del llenguatge i la ironia en un combat singular per alçar-se cadascun per damunt de les paraules alades de l'altre. I encara les *Hores decisives*, els editorials que va escriure per al *Diari de Sabadell* durant la tramitació de l'Estatut del 1932 i que es llegeixen avui —ai!— com si estiguessin escrits ahir mateix.

En paral·lel, Jaume Vallcorba, amb Quaderns Crema, va anar tornant a publicar les novel·les de Francesc Trabal. «Pensó que Francesc Trabal i aquella Colla de Sabadell van ser un dels luxes més cosmopolites que hem tingut en aquest últim segle. Llàstima que el país no hagi estat a l'alçada», va afirmar Quim Monzó, acabant de fer la resta.

Julià Guillamon ho encertaria: «Armand Obiols és fruit de l'edat d'or de la cultura europea, que va tenir a la Catalunya republicana un dels rebrots més singulars pel camí marcat per Maragall, Carner i Riba». La celebració del centenari de la Colla l'any 2019, coordinat per Joan Safont, ho reblava.

Passat el centenari, és doncs el moment de tornar al començament. Situar el personatge en les coordenades que cal tenir presents. Les mateixes que molts anys enrere, en ocasió d'un sopar homenatge que se li va tributar al Vallès el 1936, va assenyalar Miquel Carreras, historiador i home de lletres, l'únic que a Sabadell va poder arribar a competir amb Joan Prat en domini cultural.

Es tractava de celebrar els èxits del flamant secretari d'Acció Catalana Republicana de Sabadell, vicepresident de la Federació de Joventuts del mateix partit i nou secretari personal —conjuntament amb Frederic Rahola— del conseller d'Economia Martí Esteve, posició en la qual substituïen un altre periodista que apuntava maneres, Carles Sentís.

Carreras, després d'elogiar Obiols per la seva «riquesa vital, ampla visió de les coses, subtil intel·ligència, eloqüència ondulant i per l'emoció intensa que posseeix en grau superlatiu», va enumerar les tres activitats en les quals havia excel·lit: política, periodisme i lletres. En aquell moment, Obiols té trenta-dos anys.

I certament, només enfocant els personatges des d'aquests tres angles podrem atrevir-nos a intentar bastir la teoria de l'home, Joan Prat, i la de l'artista, Armand Obiols. Tan sols així tenim una oportunitat per procurar reconstruir la seva vida i la seva obra, pas a pas, poema a poema, article a article, discurs a discurs, *Revista de Catalunya* a *Revista de Catalunya*, amb la lentitud que calgui i gaudint de tot el temps del món, sense fer cas per una vegada al lema sacrosant de la Colla —«La qüestió és no estar mai parats»—, ans tot el contrari, aturant-nos a cada moment en l'obra de l'escriptor sense obra, en la vida de l'home de gel, d'una fredor que crema, en la «construcció» interior d'un intel·lectual que es va perdre; només així podrem, tal vegada, entendre tot el desordre exterior de l'ànima d'Armand Obiols.

És aleshores quan se'ns obre al davant una perspectiva insòlita, s'esdevé una mirada que ho capgira tot perquè se'ns va construint, amb el trist avantatge que dona sempre la visió enrere del passat, la formidable història de l'auge i de la terrible caiguda de Catalunya al llarg del segle xx.